

სტატიის ARTICLES

დავით თინიკაშვილი
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

იოანე კაზარიანი
დამოუკიდებელი მკვლევარი (თბილისი)

ჯვაროსნები და ქართველები: კრიტიკული მიდგომა ქართული ისტორიოგრაფიისადმი¹

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, იბერია, ჯვაროსნები, დავით აღმაშენებელი, იერუსალიმი, ანტიოქია, რომის ეკლესია, პაპი

1. შესავალი

წინამდებარე სტატიაში განვიხილავთ ქართველებს (იბერიელებს) და ლათინებს შორის არსებულ სამხედრო ურთიერთობას ჯვაროსნულ ეპოქაში. კვლევა ეფუძნება როგორც შუა საუკუნეების ქართულ და არაქართულ ისტორიულ წყაროებს, ისე თანამედროვე სამეცნიერო კვლევებს, კრიტიკულად განვიხილავთ მათში გამოთქმულ ზოგიერთ შეხედულებას თუ ისტორიულ უწყებას.

ერთ-ერთი პირველი ხსენება ქართველების (იბერიელების²) შე-

1 სტატიის ტექსტზე მოწოდებული შენიშვნებისთვის მადლიერებას გამოვხატავთ დოქტორ პეტერ ჰალფტერისადმი.

2 ამ პერიოდისთვის სიტყვები „იბერია“ და „საქართველო“ სინონიმებს წარმოადგენს (იხ. მაგ.: სკილიცა 1973: 339, 74-80, 340). მაგ., იმ დროისთვის, როდესაც იმპერატორი ბასილიუსი საქართველოში ჩამოვიდა, ეს იყო არა აღმოსავლეთ საქართველო, არამედ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო, რომელიც სკილიცას მიერ „იბერიად“ იწოდება. ამას გარდა, დავითისა და თამარის მეფობის ხანაში საქართველო ერთიანი სამეფო იყო, რომელსაც ლათინები „იბერიას“ უწოდებდნენ მე-12-13 საუკუნეებში. მაგ., ჯვაროსანი დე ბუა წერს: „quodde Hiberia quidam Christiani“ („ქრისტიანები იბერიიდან“). ამ ქვეყნის მონარქად კი თამარს ასახელებს. ამრიგად, იბერია ამ დროისთვის ნიშნავს გაერთიანებულ საქართველოს (Histoire littéraire de la France, ouvrage commencé par des religieux Bénédictins de la Congrégation de Saint-Maur et continué par des Membres de l'Institut (Académie des Inscriptions et Belles-Lettres). T. XXI. Suite du treizième siècle depuis l'année 1296, suppléments A Paris, 1847). ჩვენთვის აგრეთვე კარგად არის ცნობილი, რომ სიტყვა „იბერიას“ მანამდეც იყენებდნენ, კერძოდ, როგორც ბერძნულ, ისე ლათინურ

სახებ შუა საუკუნეების ლათინურ წყაროებში გვაქვს მე-12 საუკუნის ეპისტოლეში, რომლის იერუსალიმელმა ანსელუსმა პარიზის ეპისკოპოს გალონს გაუგზავნა [ანსელუსი 1902: 729-732].³ მაგრამ მთავარი როლი ქართველების შესახებ ინფორმაციის გავრცელებაში ითამაშა იაკობ (ჟაკ) დე ვიტრიმ (Jacob de Vitriaco) († 1240 წ.), რომელიც მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს აკრის ეპისკოპოსი იყო. ამ დროიდან ქართველები ყველაზე მეტად ხდებიან ცნობილი ლათინური საზოგადოებისთვის. ქართველები დახასიათებულნი არიან, როგორც მაღალი ზნეობრივი თვისებების მატარებელი ხალხი – კეთილმოშიში ქრისტიანები, მამაცნი, ძლიერი მეომრები, რომლებიც შიშის ზარს სცემენ მუსლიმებს:

„აღმოსავლეთის მხარეში ძალზე მეომარი სხვა ქრისტიანი ხალხიც ცხოვრობს, ბრძოლაში გამობრძმედილი, მამაცი, ძლიერი, უზარმაზარი ლაშქრის პატრონი. სარკინოზებისათვის ძალიან საშიშნი არიან, სპარსელების, მიდიელებისა და ასირიელებისთვისაც, რომელთა შორის ცხოვრობენ; ყოველი მხრიდან ურწმუნოებით გარშემორტყმულნი, ძალიან ხშირად სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლებში ჩაბმულან მათთან. ამ ხალხებს გეორგიანებს უწოდებენ“ [ჟაკ დე ვიტრი 2008: 322-324].⁴

2. დავით აღმაშენებელი და პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობა

საქართველოს სამეფოს აღორძინება და გაძლიერება დაკავშირებულია მეფე დავით მეოთხე აღმაშენებლის სახელთან, რომელიც ნიჭიერი სტრატეგი და პოლიტიკური მმართველი იყო [ქართლის ცხოვრება 1955: 318–364]. დავითის მმართველობამ შთამაგონებელი ტერიტორიული ცვლილებები გამოიწვია ამიერკავკასიის პოლიტიკურ რუკაზე. ახალგაზრდა დავითმა ხელისუფლება იმ პერიოდში ჩაიბარა, როდესაც ქვეყანას მძიმე ხანა ედგა. საქართველოს სამეფოს რეგიონები ცალკეული ქართველი მთავრების კონტროლის ქვეშ იყო, რომელთაც არ სურდათ გაერთიანება ქუთაისში არსებული ერთი პოლიტიკური ცენტრის ქვეშ. სამეფოს ყოფილ დედაქალაქ თბილისში კი მუსლიმი ამირა ბატონობდა. იმავდროულად თურქ-სელჩუკები გამანადგურებელ თავდასხმებს აწარმოებდნენ საქართველოს სამხრეთ ტერიტორიებზე.

დავითს კარგად ესმოდა, რომ თურქ-სელჩუკებისთვის ღირსეული წინააღმდეგობის გასაწევად აუცილებელი იყო ქვეყნის გაერთიანე-

ენებზე შექმნილ კლასიკურ წყაროებში, თუმცა ჩვენ ახლა მე-11-13 საუკუნეების წყაროებზე ვსაუბრობთ.

3 არსებობს ამ წერილის ქართული თარგმანიც [ანსელუსი 2004: 110-111].

4 ხელმისაწვდომია ამ წერილის ქართული თარგმანიც [იაკობ დე ვიტრი 2004: 185-6].

ბა. კლარჯეთის საერისთავოსა და ქვეყნის ზოგიერთი სხვა რეგიონის შემოერთების შემდეგ [ქართლის ცხოვრება 1955: 318-337], 1099 წელს მან სელჩუკებს შეუწყვიტა ხარკის გადახდა, რითიც საბაბი მისცა ომის წამოწყებას, რომლისთვისაც ქართველები უკვე მზად იყვნენ. ამ დროისთვის დავითს უკვე მოეხდინა არმიის რეორგანიზება და მისი ბრძოლისუნარიანობის ამაღლება.

თუმცა მთავარი ფაქტორი, რამაც ხელი შეუწყო დავითს სელჩუკების წინააღმდეგ წარმატებულ ბრძოლაში, იყო ახლო აღმოსავლეთში პოლიტიკური ვითარების შეცვლა არა მუსლიმების სასარგებლოდ: ერთი მხრივ, საქართველოს მდგომარეობაზე დადებითად იმოქმედა სელჩუკთა იმპერიის სულთნის, მალიკ შაჰის სიკვდილი (დედაქალაქით ისპაჰანში, ირანი), რის შემდგომაც მის მემკვიდრეებს შორის ძალაუფლებისთვის ბრძოლა გაიმართა, რამაც სელჩუკთა იმპერიის დასუსტება გამოიწვია. მეორე მხრივ, ქართველებისთვის სასარგებლოდ მოქმედებდა ასევე ლათინების მიერ ორგანიზებული პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობა ახლო აღმოსავლეთის მუსლიმური სამყაროს წინააღმდეგ. მეფე დავითმა ჭკვიანურად გამოიყენა ეს ფაქტორები და წარმატებით შეუდგა სელჩუკთა ბატონობისგან განთავისუფლების საქმეს. მან არა მხოლოდ გაანთავისუფლა ქვეყანა სელჩუკთა ბატონობისგან, არამედ დაპყრობითი ომებიც კი დაიწყო. დავითის ისტორიკოსი სწორედ პირველ ჯვაროსნულ ლაშქრობას უკავშირებს საქართველოს გაძლიერებას: „გამოვიდეს ფრანგნი, აღიღეს იერუსალიმი და ანტიოქია, და შეწევნითა ღმრთისათა მოეშენა ქვეყანა ქართლისა, განძლიერდა დავით და განამრავლნა სპანი. და არღარა მისცა სულტანსა ხარაჯა, და თურქნი ვერღარა დაიზამთრებდეს ქართლს“ [ქართლის ცხოვრება 1955: 325-326].

ლათინების მიერ იერუსალიმში ჯვაროსნული სამეფოს, ანტიოქიის, ტრიპოლისისა და ედესის საგრაფოების⁵ შექმნამ რეგიონში სელჩუკების როლზე ნეგატიურად იმოქმედა. 1118 წელს დავით მეფემ ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სამხედრო რეფორმა გაატარა. მან საქართველოში გადმოასახლა ყივჩაღები (დაახლ. 40-45 ათასი ოჯახი) საკუთარ ბელადთან – ათრაქ შარუკანთან ერთად, რომლის ქალიშვილთან – გურანდუხტთან დავითი მეორე ქორწინებაში იმყოფებოდა [ქართლის ცხოვრება 1955: 337]. ამრიგად, ქართულ ჯარს ახალი და საკმაოდ მნიშვნელოვანი ძალა მიემატა თურქ-სელჩუკთა წინააღმდეგ.

5 ამრიგად, მცირე შეცდომასთან გვაქვს საქმე ნარკვევების მესამე ტომში, სადაც ედესისა და ანტიოქიის საგრაფოები (ჯვაროსნულ) სახელმწიფოებად მოიხსენიება [ნარკვევები 1979: 171].

ამიერკავკასიის მნიშვნელოვანი რეგიონების დამორჩილების შემდგომ, 1120 წელს დავითმა მიზანმიმართული შეტევები დაიწყო მუსულმანთა წინააღმდეგ. ქართველთა სამხედრო წარმატებებს თავისი ლოგიკური დასასრული ჰქონდა – დიდგორის ბრძოლა, რომელიც 1121 წლის 12 აგვისტოს შედგა [ქართლის ცხოვრება 1955: 340]. დავითის მიერ დამარცხებულმა შირვანის სელჩუკებმა დახმარებისთვის სპარსეთში, სელჩუკთა სულთანს მიმართეს, რომელიც დავითის წინააღმდეგ ჯარის მობილიზებას შეუდგა. ქართველთა წინააღმდეგ სამხედრო კამპანიას მეთაურობდა ნეჯმ-ალ-დინ ილ-ლაზი, მარდინის მმართველი. ბრძოლა გაიმართა დიდგორის ვიწრობზე, სადაც მუსლიმებმა ვერ შეძლეს თავისი რიცხოვრივი უპირატესობის გამოყენება. ამრიგად, დავითის ეფექტური სამხედრო ტაქტიკის წყალობით მათ მწარე მარცხი განიცადეს.

დიდგორის ბრძოლაზე მოპოვებული გამარჯვება ჯვაროსნებისთვისაც სასარგებლო იყო, რადგან ისინი სერიოზულ ზეწოლას განიცდიდნენ ილ-ლაზის არმიისგან. როგორც ამას თანამედროვე ქართული ისტორიოგრაფია მიიჩნევს (ზოგიერთ ლათინურ წყაროზე დაყრდნობით), დიდგორზე ქართველთა მხარეს იბრძოდნენ ჯვაროსნები.⁶ ლა-

6 ბოლო ხანს, ქართველმა სამხედრო ისტორიკოსმა, სოსო მარგიშვილმა ეჭვის ქვეშ დააყენა ეს მოსაზრება. მისი აზრით, მათე ურჰაელისა და ვალტერ გოტიეს მიერ ნახსენებ „ფრანგებში“ სულაც არ იგულისხმებიან ჯვაროსნები [მარგიშვილი 2006: 110]. „ფრანკი“ ზოგადად დასავლეთ ევროპელ მეომარს ნიშნავდა და ისინი, მაგ., ალ-ჰუსაინის ცნობით, საქართველოს არმიის შემადგენლობაში ჯერ კიდევ 1068 წელს ზაგრაბ მეოთხესა და ალფ-არსლანის ომების დროს იბრძოდნენ (გვ. 112). „ფრანკი“ მოქირავნეები ხშირად მუსლიმთა სამსახურშიც ჩნდებოდნენ, უფრო მეტიც, ავტორის მითითებით, „ნიკეის იმპერიის არმიაში საკმაოდ ბევრი იყო მოქირავნი „ფრანკი“, რომელთა მეშვეობითაც ნიკეის იმპერატორები უპირისპირდებოდნენ „ფრანკ“ ჯვაროსნებს“ (გვ. 112). ავტორი ასევე უთითებს იმ გარემოებაზე, რომ 1121 წლისთვის ჯვაროსნებს არ შეეძლოთ გამოეგზავნათ საკუთარი მეომრები, რადგან ისინი ამ დროს მძიმე მდგომარეობაში იყვნენ (ვრცლად: გვ. 113). ჩვენ ვერ გავიზიარებთ მარგიშვილის პოზიციას, რადგან (1) ამ დროისთვის (მე-12 საუკუნე) ყველა ლათინი იწოდება ფრანკად; (2) ტერმინი „ჯვაროსანი“ არ არსებობდა არც ლათინურ და არც არალათინურ წყაროებში; (3) გოტიე არ უწოდებდა დიდგორზე მონაწილე ლათინებს „ჩვენებს“ ანუ ანტიოქელებს. ის მათ „ფრანგებად“ (Francigenae) მოიხსენიებს, ოდნავ ქვემოთ კი ამ ეომრებს იხსენიებს „ფრანკებად“ (Francorum), სხვა სიტყვებით, ოკეანისგალმელ ლათინებად, რომლებიც რელიგიური სიწმინდეების დასახსნელად მუსლიმებთან საომრად იყვნენ მოსულნი ანუ ჯვაროსნებად! მე-12 საუკუნეში ტერმინი „ჯვაროსანი“ (სომხურად: խաչակիի – „ხაჩაკირ“) არ არსებობდა არც სომხურ, არც ქართულ და არც ლათინურ წყაროებში. მე-13 საუკუნეში სომხურ წყაროებში ჩნდება ტერმინი խաչազգեստիկ – „ხაჩაზგესტკ“, რაც ნიშნავს „სამოსელზე ჯვარგამოსახულნი“. მათე ურჰაელისა (იგივე მათე ედესელი) და გოტიეს მსგავსად სიტყვა „ჯვაროსანს“ არ იყენებდა დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსიც, რომელიც ფრანგებად იხსენიებს ჯვაროსნებს, როცა წერდა, რომ მათ (ფრანგებმა) „აღიღეს იერუსალიმი და ანტიოქია...“ [ქართლის ცხოვრება 1955: 325-6]. აქვე

თინური საგრაფოების მთავარი მტრის დასუსტებით ერთგვარი შვება მიეცათ იერუსალიმის მეფის ბალდუინ II-ის ჯვაროსნებს, რომლებმაც შეტევითი ბრძოლები წამოიწყეს ალეპოსა და დამასკოზე, რადგან ჩრდილოეთ სირიაში მუსლიმები სერიოზულად უტევდნენ ჯვაროსნებს დიდგორის ბრძოლამდე. ამ დროისთვის ჩრდილოეთით არსებული ლათინური საგრაფოებისთვის მნიშვნელოვან საფრთხეს წარმოადგენდნენ ანატოლიელი თურქები ანუ ართუქიდები და მოსულის სულთნის ჯარი, რომლებიც ხშირად უტევდნენ ედესისა და ანტიოქიის საგრაფოებს. ანტიოქიის რეგენტის, ტანკრედის სიკვდილის შემდგომ (1112 წ.), რომელიც მუსლიმების წინააღმდეგ აწარმოებდა ბრძოლებს, ძალაუფლება ხელში აიღო როჟე დე პრინჩიპატომ (Roger of Salerno). მან განაგრძო ტანკრედის საგარეო პოლიტიკა. 1115 წელს როჟემ უკუაგდო სულთან მუჰამედის ჯარი, რომელიც შემდგომ დაამარცხა კიდევ თელ-დანისთან ანუ სარმინთან (სირია) (1115 წლის 14 სექტემბერი). ალეპოს ათაბეგის, ლულუს დაღუპვის შემდეგ, რიჟემ გააძლიერა ქალაქზე ზეწოლა. შედეგად ალეპოს მოსახლეობამ დასახმარებლად მიმართა მარდინის მმართველს, ნაჯმ ად-დინ ილლაზ ართუქას (დაახლ. 1062-1122), რომელიც დაეუფლა ქალაქს [ჰილენბრანდი 1981: 250-292; ზუსჰაიმი 1986: 1118-1119].

ახლო აღმოსავლეთში სამხედრო ჰეგემონია ართუქიდების ხელში გადადიოდა, რომლებიც მაღალი ავტორიტეტით სარგებლობდნენ მუსლიმებს შორის შემდგომმა მოვლენებმა ქრისტიანთა შიშები გაამართლა. 1119 წლის ზაფხულში ილ-ლაზიმ ანტიოქიის საგრაფოს შეუტია. გრაფი როჟე არ დალოდებია დახმარებას იერუსალიმიდან და ტრიპოლიდან. ის მაშინვე გაემართა ილ-ლაზისთან საბრძოლველად. 1119 წლის 28 ივნისს ანტიოქიის ჯარი (700 ცხენოსანი რაინდი და 3,000 ქვეითი) სასტიკად დამარცხდა თურქმენების მიერ ბალატთან ბრძოლაში (ან როგორც თავად ჯვაროსნები უწოდებდნენ, სისხლიან ველზე). თავად გრაფი მოკლულ იქნა, მისი მეომრების უმრავლესობა ან დაიღუპა ან ტყვედ ჩავარდა [ესბრიჯი 1997: 301-316]. ასეთმა გამანადგურებელმა დამარცხებამ ძლიერ შეაშფოთა ლათინები და ანტიოქიის მოსახლეობამ დახმარებისთვის იერუსალიმის მეფეს – ბალდუინ II-ს მიმართა, რომელიც ანტიოქიის საგრაფოს რეგენტი გახდა (იერუსალიმის მეფობის პარალელურად). 1120 წლის დასაწყისში ილ-ლაზის ჯარი აზაზთან ჩნდება, შემდეგ ანტიოქიასთან. სიტუაცია კვლავ არასტაბილური რჩებოდა. მხარეებმა 1121 წლის დასაწყისში ღროებიითი

ჩვენს ფილოლოგიურ განხილვას დაეუმატებდით დავით მეფის შესახებ დაწერილი მონოგრაფიის ავტორის, რ. მეტრეველის მოსაზრებას, რომელიც გაკვრით აღნიშნავს, რომ ჯვაროსნებს ფრანგებს უწოდებდნენ „იმ დროს არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ მთელს მახლობელ აღმოსავლეთში“ [მეტრეველი 1986: 292].

ზავი დადეს [ქემალ ად-დინი 1990: 154]. 1121 წლის გაზაფხულზე კი ბალდუინი ედესიდან გამოგზავნილი ჯარის დახმარებით შეტევაზე გადავიდა. შედეგად ილ-ლაზი იძულებული შეიქნა სამშვიდობო ხელშეკრულება დაედო ფრანკებთან (სავარაუდოდ, 1121 წლის ივნის/ივლისში). თუმცა ამის შემდეგაც ეპიზოდური სამხედრო ოპერაციები მაინც გრძელდებოდა (ფრანკები ამ დროს თავდამსხმელთა როლში გამოდიოდნენ). ნათელი იყო, რომ მუსლიმებს ანტიოქიის დაპყრობის შანსიც კი აღარ ჰქონდათ. ფრანკებმა მოახერხეს განცდილი მარცხის მონელება და ძალების ხელახალი მოკრება [ესბრიჯი 2000: 69-83; კაენი 1940: 266-292].

როგორც ჩანს, თავად ემირი ილ-ლაზი გეგმავდა საქართველოსკენ წამოსვლას. ამიტომაც გეგმავდა ის დროებითი ზავის დადებას იერუსალიმის ლათინ მეფესთან. ზუსტად ამ დროს დავით მეფე აქტიურად აფართოებს საქართველოს სამეფოს საზღვრებს, შეავიწროვარა სელჩუკები ყველა მიმართულებით სამხრეთის საზღვრებისკენ, რამაც გამოიწვია ილ-ლაზის საპასუხო რეაქცია. ილ-ლაზის ორი მიზანი ჰქონდა დასახული: ჯერ საქართველოს დამორჩილება, შემდეგ კი ჯვაროსნებისთვის ანტიოქიისა და იერუსალიმის წართმევა, რის შესახებაც წერს ანტიოქიელი კანცლერი გოტიე [გოტიე 1896: 113],⁷ მიმდინარე მოვლენების თანამედროვე. ილ-ლაზის უპირველესად საკუთარი რეპუტაციის აღდგენა სურდა, რომელიც მნიშვნელოვნად დაზიანდა 1119-1121 წლებში განცდილი სამხედრო წარუმატებლობის შედეგად.

ბუნებრივია, ანტიოქიაში მყოფ ქართველებსა და ფრანკებს ეცოდინებოდათ ამ მოსალოდნელი ლაშქრობის შესახებ საქართველოს წინააღმდეგ. ამას ადასტურებს ანტიოქიელი გოტიეს გათვითცნობიერებულობაც დაგეგმილი ლაშქრობის შესახებ. როგორც ჩანს, სწორედ ამ გარემოებამ აიძულა ლათინები საკუთარი მეომრები გამოეგზავნათ საქართველოში, რომლებიც ქართველებს დაეხმარებოდნენ მუსლიმების წინააღმდეგ მოსალოდნელ ბრძოლაში. ამ მეომართა რაოდენობა სხვადასხვა წყაროში განსხვავებულია. დიდგორზე მონაწილე ფრანკების/ჯვაროსნების შესახებ ორი წყარო გვაუწყებს: მე-12 საუკუნის სომეხი მემკვიდრე, მათე ურჰაელი (ედესელი) 100 ფრანკის შესახებ საუბრობს [მათე ურჰაელი 1869: 438].⁸ კანცლერი გოტიე კი 200 ფრანკი მეომრის შესახებ გვატყობინებს, რომლებიც დავით მეფეს დამრტყმელ ძალად გამოუყენებია, განალაგა რა ისინი საკუთარი ჯარის წინა

7 გოტიეს ცნობა ხელმისაწვდომია ქართულ ენაზეც [გოტიე 2004: 155].

8 მიუხედავად იმისა, რომ მათე ედესელი/ურჰაელი გარკვევით წერს 100 ფრანკის შესახებ, ი. ბერაძე, ეყრდნობა რა ამავე მათე ედესელს, 1,000 ფრანკი მეომრის შესახებ წერს [ბერაძე 1960: 292].

რიგებში [გოტიე 1896: 113-114].⁹ სხვა ინფორმაცია ამ ჯვაროსანი მეომრების შესახებ ჩვენამდე მოღწეული არ არის. შეუძლებელია იმის დაზუსტებით თქმა, თუ ვინ იყვნენ ისინი, იერუსალიმის მეფის ბალდუინ მეორის (რომელიც იმავდროულად ანტიოქიასაც მართავდა 1119-1123, 1124-1126 წლებში) წარმოგზავნილი თუ უბრალოდ დაქირავებული მეომრები. შესაძლებელია იმის თქმა, რომ ისინი უფრო მეტად ქართველების მოკავშირენი იყვნენ, ვიდრე უბრალოდ დაქირავებულნი, რომელთათვისაც სულ ერთია, ვის წინააღმდეგ იბრძვიან. საკმაოდ მნიშვნელოვანი გარემოება გახლავთ ის, რომ ორივე მხარეს (ჯვაროსნებს და ქართველებს) ჰყავდათ საერთო მტერი – თურქ-სელჩუკები. ის, რომ ეს მეომრები შეიძლებოდა ყოფილიყვნენ ჯვაროსნების მიერ შეგნებულად გამოგზავნილი ქართველების დასახმარებლად, მოწმობს სხვა გარემოებაც, რაზეც ჩვენი უფროსი კოლეგა, პროფესორი ნინო დობორჯგინიძე თავის ერთ ნაშრომში გაკვრით მიუთითებს: „ეს დახმარება ჯვაროსანთა მხრიდან იყო მაღლიერების გამოხატვა დავითის მიმართ, რომელმაც მათი საერთო მტერი, სელჯუკთა სულთანის დაამარცხა სამშვილდის ბრძოლაში და ამით როგორც სირიის ჩრდილოეთით მდებარე ანტიოქიის სამთავროს, ისე ლათინთა იერუსალიმურ სამეფოსაც ამოსუნთქვის საშუალება მიეცა“ [დობორჯგინიძე 2012: 19].

რაც შეეხება იმას, თუ რა გზით შეიძლებოდა შემოსულიყვნენ ჯვაროსნები საქართველოში: ეს, ალბათ, უნდა მომხდარიყო კონსტანტინოპოლის გავლით, რადგან ანტიოქიის საგრაფოსა და საქართველოს შორის არსებული პირდაპირი გზა თურქ-სელჩუკებს ეკავათ. ნაკლებ სავარაუდოა, რომ ისინი ტაო-კლარჯეთიდან შემოსულიყვნენ, რადგან მისი მომიჯნავე სომხეთის მთიანეთი თურქებს ეკავათ.

ამრიგად, ჯვაროსანი რაინდების მონაწილეობა დიდგორის ბრძოლაში ქართველებსა და ლათინებს შორის დამყარებულ ურთიერთობაზე მიუთითებს ჯერ კიდევ დავით აღმაშენებლის ეპოქაში. მაგრამ ეს ურთიერთობა უნდა დავინახოთ იმგვარად, როგორც ეს იყო რეალურად – ყოველგვარი შელამაზება-გაზვიადების გარეშე. ვგულისხმობთ ქართველი ისტორიკოსების მცდელობას, დამატებით წარმოაჩინონ გარკვეული გარემოებები, რომლის მიზანი ქართველებსა და ჯვაროსნებს შორის უფრო მეტი სიახლოვის წარმოჩენაა. იმ ეპოქის

9 კანცლერი გოტიე დიდგორის ბრძოლაში გადამწყვეტ როლს ჯვაროსან მეომრებს მიაკუთვნებს: „ორასი ფრანგის მეომარი რომ ჰყავდა, მოწინავეში დააყენა, პირველ დაკვრათა მისაცემად (...) პირველ შეტაკებისთანავე ბრმავდებთან [დავითის მტრები, დ.თ.] და ფრანგთა მიერ გაქცეულნი იფანტებთან“ [გოტიე 2004: 156]. ეს არც არის გასაკვირი, რადგან ჯვაროსნებს „სელჩუკებთან ბრძოლის დიდი გამოცდილება ჰქონდათ“ [ნარკვევები 1979: 175-6].

ქართულ და არაქართულენოვან მედიევალურ წყაროებში მინიშნებაც კი არ არსებობს დავით აღმაშენებელსა და ბალდუინ II-ს შორის არსებულ ახლო ურთიერთობებზე. მოგვეპოვება მხოლოდ შემდეგი ცნობა: XII საუკუნის ნორმანელი მემატიანის, ორდერიკ ვიტალის მოწმობის თანახმად [ორდერიკი 1978:123], ქართველმა მეფე დავითმა და კილიკიის სომხეთის მმართველმა, ტოროს I-მა მონაწილეობა მიიღეს რამდენიმე ჯვაროსანი რაინდის განთავისუფლებაში, რომლებიც მუსლიმების მიერ იყვნენ დატყვევებულნი.

აქ საჭიროა მივუთითოთ ორ ასეთ მცდარ შეხედულებაზე:

1) ქართველი მკვლევრების ვარაუდით, ქართველები პირველ ჯვაროსნულ ლაშქრობაში მონაწილეობდნენ. ამ მოსაზრებას ისინი აფუძნებენ ერთ-ერთ ალეგორიულ პასაჟზე მე-12-13 საუკუნეების მიჯნის ანონიმური ქრონიკიდან, რომლის პირობითი სახელწოდებაა „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ (როგორც ცნობილია ამ თხზულებაში აღწერილია ქართველი მეფეების – გიორგი III-ის (1154-1184), თამარისა (1184-1213) და მისი მეუღლის დავით სოსლანის მოღვაწეობა), სადაც ვკითხულობთ: „...ვითარ ლაშქარნი ახლისა დავითისანი წყობათა დავითისა, იერუსალიმს ერთობდეს“ [აზმანი 1954: 60]. ე. ი. დავით აღმაშენებლის მოლაშქრეები იერუსალიმში დავით წინასწარმეტყველის რაზმებთან გაერთიანებულნი იყვნენო. საუბარია 1099 წელს ჯვაროსნების მიერ იერუსალიმის აღებაზე. კორნელი კეკელიძის აზრით, დავით წინასწარმეტყველის რაზმში იგულისხმებიან ჯვაროსნები, რომელთანაც გაერთიანებული იყო „ახალი დავითის“ ანუ დავით აღმაშენებლის ჯარიც. პირველწყაროებზე ყოველგვარი მითითების გარეშე, ამ გაერთიანებულ ბრძოლაზე მინიშნებენ მე-19 საუკუნის ისტორიკოსები: იოანე ბატონიშვილი (ბაგრატიონი), პლატონ იოსელიანი და ნიკოლოზ ურბნელი. ვახტანგ კოპალიანი, შოთა ბადრიძე და როინ მეტრეველი სოლიდარულნი არიან კ. კეკელიძის თვალსაზრისთან. შოთა მესხიას კი საერთოდ მიაჩნია, რომ მეფე დავითი პირადად იღებდა მონაწილეობას იერუსალიმის აღებაში [მესხია 1986: 70; მესხია 1972: 80]. მ. თამარაშვილი კი ცოტა უფრო მეტი სიფრთხილით წერს ამ საკითხზე. ის აღნიშნავს, რომ „დავითმა შეძლო ჯვაროსნებისათვის დახმარების გაწევა წმინდა საფლავის გამოსახსნელად გამართულ ბრძოლაში“ [თამარაშვილი 1995: 103].

სრული საფუძველი გვაქვს ეჭვის ქვეშ დავაყენოთ ამგვარი თვალსაზრისი, რადგან, (1) თავად დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი, რომელმაც საკმაოდ კარგად აღწერა მეფის მოღვაწეობა, არაფერს წერს ამ უნიშვნელოვანესი მოვლენის შესახებ. მასთან გვაქვს ჯვაროსნების ლაშქრობის აღწერა ახლო აღმოსავლეთში, თუმცა ის არც ერთ სიტყვ-

ვას არ ამბობს დავითის მიერ ჯვაროსნებისთვის გაწეულ დახმარებაზე; (2) ამ საკითხზე დუმს მრავალრიცხოვანი ლათინური ქრონიკა; (3) მოგვიანო ქართველი ისტორიკოსები არაფერს არ ეყრდნობიან, როცა ამ საკითხზე წერენ ანუ ეს მხოლოდ მათ კერძო მოსაზრებად უნდა მივიჩნიოთ.

იერუსალიმის აღებაში ქართველების მონაწილეობის თვალსაზრისს იცავს ასევე ვლ. კეკელია. თამარის ისტორიკოსის ხსენებული ცნობის გარდა („ისტორიანი და აზმანიდან“), ის დამატებით იმოწმებს შემდეგ ორ წყაროს: 1) ასურული ქრონიკის ავტორს, აბულ-ფარაჯის (თუმცა არ ასახელებს უშუალოდ აბულ-ფარაჯის ნაშრომს და ამ შეხედულების წყაროდ მხოლოდ შემდეგ მეორად ნაშრომს იმოწმებს: როინ მეტრეველი. დავით აღმაშენებელი. თბ., 1990, 295. თუმცა როდესაც გადავამოწმეთ რ. მეტრეველის ეს წიგნი, არც მასში აღმოჩნდა პირველწყაროზე მითითება: ნახსენებია მხოლოდ აბულ-ფარაჯის სახელი); 2) ბალდუინ პირველის (1100-1118) კაპელანს, ფულხერიუს შარტრელს (1059-1128), რომელიც, კეკელიას მითითებით, ლაშქრობაში მონაწილე ოცამდე ეთნიკური ჯგუფის ჩამოთვლისას ახსენებს იბერებსაც (Fulcherii Carnotensis. *Historia Iherosolymitana – Recueil des historiens des croisades*. T. III, Paris 1866, 337-338) [კეკელია 2004: 65-66].

განვიხილოთ კეკელიას მიერ მითითებული წყაროები: ფულხერიუს შარტრელი ახსენებს 19 (და არა 20) ეთნიკურ ჯგუფს. იბერები (Iberi) მოხსენიებულნი არიან იტალიის ერთ-ერთი რეგიონში მოსახლე აპულიელებსა (Apuli) და ბრეტონელებს (Britones) შორის. ეს უკანასკნელნი კი საფრანგეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთით მკვიდრობდნენ. ეს იმას ნიშნავს, რომ ისინი ევროპელი ესპანელები (პირინეის იბერები, Pyrenees Iberians) არიან და არა ქართველები. ბერძნები და სომხები კი ერთად არიან ნახსენები ჩამონათვალის ბოლოს [ფულხერიუსი 1866: 337]. ამრიგად, ვ. კეკელია უხეშ შეცდომას უშვებს, როდესაც ამ წყაროს საკუთარი შეხედულების განსამტკიცებლად იშველიებს.

რაც შეეხება აბულ-ფარაჯის ნაშრომს: მასთან არსად გვაქვს ასეთი შეხედულება, რომ ქართველები მონაწილეობდნენ იერუსალიმის აღებაში პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს [აბულ-ფარაჯი 1932]. აბულ-ფარაჯი ქართველების შესახებ საუბრობს მხოლოდ დიდგორის ბრძოლასთან კავშირში, რის შემდგომაც ის აღარ ახსენებს ქართველებს პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის კონტექსტში ანუ 1099-დან 1137 წლამდე.

2) ზოგიერთი ქართველი ისტორიკოსი, ეყრდნობა რა მე-18-19 საუკუნის ავტორის – იოანე ბატონიშვილის ცნობას [მესხია 1986: 68-69; მესხია 1974: 61], მიუთითებენ ბალდუინ II-ის ფარულ (იდუმალ) ჩა-

მოსვლაზე საქართველოში 1121 წლის დიდგორის ბრძოლის წინ. ხსენებულ მეცნიერთა შორის არიან შ. მესხია, მ. ვაჩნაძე, ვ. გურული, ზ. თოიძე და სხვები. მაგრამ ჩვენ ვერ გავიზიარებთ ამ მოსაზრებასაც, რადგან (1) ის ეფუძნება მე-18-19 საუკუნის ავტორის შეხედულებას, მაშინ როცა შუა საუკუნეების ავტორებთან სრული დუმილია ამ საკითხზე; (2) მეფე ბალდუინ მეორე იმ მომენტისთვის აქტიურ ბრძოლებს აწარმოებდა სელჩუკების წინააღმდეგ. ამიტომ ის ვერ შეძლებდა, რამდენიმე თვით დაეტოვებინა საკუთარი სამეფო შორეულ საქართველოში პერსონალური ვიზიტისთვის; (3) საქართველოსა და აღმოსავლეთის ლათინურ სახელმწიფოებს შორის არსებული ტერიტორია თურქ-სელჩუკების კონტროლის ქვეშ იყო; (4) ჩრდილოეთის მიმართულებით უკიდურესი წერტილი, სადაც ბალდუინ მეორე დიდგორის ბრძოლამდე იყო ნამყოფი, ედესის საგრაფოა.

მიუხედავად ამისა, ჩვენ არ მიგვაჩნია მართებულად მოსაზრების უარყოფა, რომ დავით აღმაშენებელსა და მეფე ბალდუინ პირველს შორის მეგობრული დამოკიდებულება არსებობდა. მაგ., არსებობს ამის დამადასტურებელი ლათინური დოკუმენტი – პანეგირიკი ბალდუინ პირველისადმი, რომელშიც პანეგირისტი მეფე დავითის მიერ ბალდუინისადმი გაგზავნილი საჩუქრების (ინსიგნია?) შესახებ მოწმობს [როერიხტი 1898: 120].¹⁰ აღნიშნული ინსიგნიები უნდა მივიჩნიოთ საჩუქრებად და ხსენებული ლათინური უწყება იმ აზრით უნდა იქნეს გაგებული, რომ ორ მონარქს შორის კეთილგანწყობილი და მეგობრული ურთიერთობა არსებობდა, რომლებიც საჩუქრებს უგზავნიდნენ ერთმანეთს, როგორც მეგობრობის დასტური. ჩვენი უფროსი კოლეგის, დოქტორ პიტერ ჰალფტერის აზრით, რომელიც მან პირად საუბარში გამოთქვა, ინსიგნიას მხოლოდ იმ შემთხვევაში ექნებოდა სუბორდინაციის მნიშვნელობა, თუკი მას (სავარაუდოდ, ეს უნდა ყოფილიყო გვირგვინი ან დროშა) ბალდუინისგან იქნებოდა გამოგზავნილი.

დიდგორის ბრძოლა ქართულ-მუსლიმური დაპირისპირების კულმინაციას წარმოადგენდა, რასაც მოჰყვა თბილისის განთავისუფლე-

10 ეს წყარო მ. თამარაშვილისთვის უცნობი იყო. მითითება იმის შესახებ, რომ დავითმა ინსიგნიები გაუგზავნა ბალდუინს, შემდეგ პირველწყაროში გვაქვს [იხ. ფრანკთა საქმენი 1866: 542]. (ქართულად „იერუსალიმის დამპყრობი ფრანკების საქმენი“). საუბარია პანეგირიკზე ბალდუინისადმი, გოტფრუას ძმისადმი და მისი მიღწევებისადმი. მასში ნათქვამია შემდეგი ფრაზა: „რომელსაც დავით სომენი, აფხაზეთის მეფე (*David Armenus, rex Aveziae*) ხშირად უგზავნიდა ინსიგნიებს“ (სამკაულები?) რ. როერიხტი (გვ. 120), როგორც ჩანს, სწორად განმარტავს – დავითი „(მო)იკითხავდა მას (ბალდუინს) ძღვენით [*Geschenke*, ძღვენი, საჩუქარი]“ ლათინ ავტორს ამ დოკუმენტში *Gesta Francorum* დავით მეფე სომეხად მიაჩნია, მაგრამ იმავდროულად უწოდებს აფხაზთა მეფეს. საქართველოს ამ ნაწილის მეფე კი ის ნამდვილად იყო.

ბაც 1122 წელს [ბერაძე 1960: 289]. მალე დავითმა თავისი სამეფოს დედაქალაქი თბილისში გადმოიტანა. თურქ-სელჩუკების წინააღმდეგ ქართველების წარმატებული ბრძოლის შესახებ საკმაოდ მალე შეიტყვეს დასავლეთშიც [ბადრიძე 1973: 20-21]. უკვე 1130-1135 წლებში ცნობილი სწავლული, ჰიუგო სენ-ვიქტორელი (Hugues de Saint-Victor), როდესაც მსოფლიო ტოპოგრაფიის შესახებ ლექციებს კითხულობდა პარიზში, კავკასიის ტერიტორიაზე ახსენებდა Toflit-საც, რომელიც, ორი აზრი არ არის, სწორედ თბილისს ნიშნავს [ჰამილტონი 2011: 120]. 1121-1122 წლების წარმატებული ბრძოლების შემდეგ ლათინები საქართველოში ჯვაროსნების ძლიერ მოკავშირეს ხედავენ [ჰამილტონი 2011: 120, 121].¹¹ სიკვდილამდე ერთი წლით ადრე (1125წ.) დავითი სომხეთის დედაქალაქს – ანისსაც ათავისუფლებს მახლობელი ტერიტორიებთან ერთად.

დავითის შვილი, დემეტრე აღარ აწარმოებდა დაპყრობით ომებს. ის ცდილობდა შეენარჩუნებინა მამის მემკვიდრეობა. დასავლელი ავტორებისთვის „ქართველები კვლავ ფრანკების მნიშვნელოვანი მოკავშირეები იყვნენ. მემატიანე რიჩარდ პოიტერელი, როდესაც 1172-1174 წლებში თავის ნაშრომს წერდა, ქართველთა მეფეს (rex de Avesguia) უწოდებდა ერთ-ერთ აღმოსავლელ ქრისტიან მონარქს, რომელმაც დიდი ზიანი მიაყენა ახლო აღმოსავლეთში მყოფ მუსლიმურ გაერთიანებას“ [ჰამილტონი 2011:121]. ასევე ქართველ მეფეებთან რომის პაპთა შემდგომდროინდელი კონტაქტებიც ადასტურებს, რომ დასავლელი ქრისტიანები ქართველებს ჯვაროსნების მოკავშირეებად განიხილავდნენ. ამრიგად, მცდარია ს. მარგიშვილის ცალსახა მტკიცება, რომ ჯვაროსნების მხრიდან ქართველები არასოდეს (არც დავით აღმაშენებლის, არც თამარისა და რუსუდანის დროს) აღიქმებოდნენ მოკავშირეებად მუსლიმთა წინააღმდეგ ბრძოლაში [მარგიშვილი 2006: 104-114].

მეორე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს ქართველებსა და ჯვაროსნებს შორის რაიმეგვარი კონტაქტი შესამჩნევია არ არის.

11 რომის პაპების შემდგომდროინდელი კონტაქტები საქართველოს მეფეებთან ადასტურებს ამ გარემოებას, რომ დასავლელ ქრისტიანებს საქართველოს დახმარების იმედი ჰქონდათ ჯვაროსნულ ლაშქრობებში. ამრიგად, გადაჭარბებულია ს. მარგიშვილის დაჟინებული მცდელობა იმის წარმოჩენისას, რომ საქართველო არასოდეს (არც დავითის, არც თამარის და არც რუსუდანის დროს) არ განიხილებოდა ლათინი ჯვაროსნების მოკავშირედ ჯვაროსნული ლაშქრობების დროს [მარგიშვილი 2006: 104-114].

3. ლეგენდარული მეფე-პრესვიტერი იოანე – დავით აღმაშენებელი?

შ. ბადრიძის [ბადრიძე 1973: 23-24] და ზ. ავალიშვილის [ავალიშვილი 1989: 96] მითითებით, აღმოსავლელი მეფე-პრესვიტერის იოანეს შესახებ ლეგენდას ჯვაროსნები დავით აღმაშენებელს უკავშირებდნენ და რომ მათ დიდი ხნის განმავლობაში ჰქონდათ ამ აღმოსავლელი ქრისტიანი მეფის დახმარების იმედი. როგორ უცნაურადაც არ უნდა გვეჩვენებოდეს, ხსენებული ისტორიკოსები არც პირდაპირ და არც ირიბად არ უარყოფენ ამ მოსაზრებას, რომელიც მათ სავსებით დასაშვებად მიაჩნიათ. მაგ., ზ. ავალიშვილი, მიუხედავად იმისა, რომ იოანე-ხუცესის და დავით აღმაშენებლის ერთმანეთთან გაიგივებას „ზღაპრულ იგივეობად“ [ავალიშვილი 1989: 108] იხსენიებს, მხოლოდ ამ ზოგადი განცხადებით იფარგლება და აღარ ასაბუთებს, თუ რატომ არ შეიძლებოდა ეს ლეგენდარული ფიგურა დავით მეფე ყოფილიყო. სხვა ქართველი ავტორი, მედიევისტი ალექსანდრე თვარაძე აღნიშნავს, რომ „პრესვიტერ იოანეს კოპლექსის ჩამოყალიბებისათვის (1145 წელს, 1165 წელს, ნაწილობრივ 1177 და 1219-1221 წლებშიც) ძალიან მნიშვნელოვანი, გარკვეულწილად მთავარი როლიც კი შეასრულეს ევროპაში საქართველოს სამეფოდან ჩასულმა ცნობებმა“ [თვარაძე 2009: 9]. ისტორიკოსი როინ მეტრეველი კი ამ საკითხზე ცალსახად წერს: „დღეს ლიტერატურაში სადავო აღარ არის, რომ იოანე მეფე-ხუცესი დავით აღმაშენებელია“ [მეტრეველი 1986: 316].

ზემოთ ხსენებული ისტორიკოსი, შოთა ბადრიძე თავის მეორე ნაშრომში უფრო ვრცლად ცდილობს დაამტკიცოს, რომ გერმანელი მემათიანის (1114-1158) ოტო ფრაიზინგელის ქრონიკის [ოტო ფრაიზინგელი 1912: 365-367]¹² მეშვეობით გავრცელებულ ამ თქმულებაში ნახსენები „ქრისტიანი ხელმწიფე მეტად წააგავს დავით აღმაშენებლის ისტორიულ ტიპს“ [ბადრიძე 1984: 169]. ამ თვალსაზრისის დასაცავად განვითარებულ მის მსჯელობაში სამი „არგუმენტის“ გამოყოფა შეიძლება კომპრესირებულად:

1. დავით მეფე ძლიერი მონარქი იყო, როგორც ქვეყნის შიდა, ისე საგარეო ასპარეზზე, რადგან მან ა) წარმატებით დაიმორჩილა ურჩი დიდგვაროვანი ფეოდალები; ბ) საერო ხელისუფლებას დაუქვემდებარა ეკლესია; გ) 1121 წელს დიდგორის ბრძოლაში სასტიკად დაამარცხა თურქ-სელჩუკები. შესაბამისად, შ. ბადრიძის აზრით, ბუნებრივი იყო, რომ სწორედ ასეთი ძლიერი მეფე მიეჩნიათ ჯვაროსნებს იოანე-პრესვიტერად, რომლის იმედიც მათ ჰქონდათ მუს-

12 აღნიშნულ წყაროს შოთა ბადრიძე ამგვარად ასახელებს: *Ottonis Frisingensis Chronica, Libro octo, Basiliae, 1659, L. 7, T. 33, p. 146-147.*

ლიმების წინააღმდეგ. აქ ხაზი უნდა გავუსვათ იმ გარემოებას, რომ იოანე-პრესვიტერი ჯვაროსანთა შეგნებაში აღქმული იყო, როგორც უმნიშვნელოვანესი ძალა მუსლიმური სამყაროს წინააღმდეგ. ამიტომ ეს არგუმენტი საკმაოდ სუსტია, რადგან გაუგებარია, რატომ უნდა დაემყარებინათ ჯვაროსნებს ასეთი იმედები ისეთი პატარა ქვეყნის მეფეზე (რაც არ უნდა მამაცი ყოფილიყო ეს მეფე), როგორც საქართველოს სამეფო იყო?

2. ბადრიძის მეორე „არგუმენტის“ მიხედვით, „მე-13 საუკუნის პირველ მეოთხედში... ზოგიერთ წყაროში ქრისტიანი ხელმწიფე უკვე რამდენჯერმე იქნა დაკავშირებული ვინმე დავით მეფესთან“ [ბადრიძე 1984: 171]. ჩვენი აზრით, ეს საერთოდ არაფერს ნიშნავს...

3. დაბოლოს, იმ გარემოებასთან დაკავშირებით, რომ ლეგენდაში მეფე-ხუცესი იოანე ნესტორიან ქრისტიანადაა მოხსენიებული, ბადრიძე მიუთითებს, რომ საქართველოში ნესტორიანიზმი მე-5 საუკუნიდან იკიდებს ფეხს, თუმცა იქვე აღნიშნავს, რომ მე-7 საუკუნეში კირიონ კათალიკოსი საგანგებო ბრძოლას აწარმოებდა ნესტორიანთა წინააღმდეგ. ავტორი აგრეთვე აღნიშნავს, რომ მე-11 ს-ში „ბიზანტიის მესვეურები ნესტორიანებად მიიჩნევდნენ იბერებს“ [ბადრიძე 1984: 174]. მოკლედ, ამკარაა ავტორის სურვილი, დაგვანახოს, რომ „იოვანე ხუცესის ამოხსნა დავით აღმაშენებლით, არსებითად სწორია“ [ბადრიძე 1984: 165]. ჩვენი მხრივ, აღვნიშნავთ, რომ საქართველოს ეკლესიის ნესტორიანობის შესახებ წარმოდგენა არ ყოფილა ფართოდ აღიარებული შუა საუკუნეებში, მით უმეტეს, მე-11-13 საუკუნეებში. არაფერს ვამბობთ იმაზე, რომ რეალურად საქართველოს საეკლესიო და საერო ხელისუფლება არც არასოდეს ყოფილა ნესტორიანული აღმსარებლობის.

აღნიშნული ლეგენდის შესახებ დასავლელი ავტორები ა. პაპადაკისი და ი. მეიენდორფი შემდეგს აღნიშნავენ: ეთიოპიური დინასტიის – სოლომონიდების ხანგრძლივმა მმართველობამ (1270-1527), რომელსაც დასაბამი ეკუნო ამლაკმა (1270-1283) დაუდო, მნიშვნელოვანი კვალი დატოვა როგორც ეთიოპიის ეკლესიის ისტორიაში, ისე სახელმწიფო პოლიტიკაში. რასაკვირველია, მუსლიმებზე სოლომონიდთა უძლიერესი მონარქიის გამარჯვებებმა დასავლელთა შეგნებაში ეთიოპიის მმართველისა და ლეგენდარული ძლევა მოსილი და მდიდარი აღმოსავლელი ქრისტიანი მონარქის ერთმანეთთან დაკავშირებაზე თავისი გავლენა იქონია. ეს მითი პირველად მე-12 საუკუნის ბოლოს, აზიაში წარმოიშვა, თუმცა ის საბოლოოდ დაუკავშირდა კონკრეტულად ეთიოპიას (აბისინიას) [პაპადაკისი 2010: 194].

საინტერესოა, რომ ა. პაპადაკისი და ი. მეიენდორფი – იჩენენ რაობიექტურობას – იმ ვერსიასაც ასახელებენ, რომელიც იოანე-პრესვიტერს დავით აღმაშენებელთან აიგივებს, ახსენებენ რა ასევე ამ უკანასკნელის სამხედრო წარმატებებს [პაპადაკისი 2010:204]. თუმცა ორივე

ავტორი უპირატესობას იმ ვერსიას ანიჭებენ, რომელიც ამ ლეგენდარული მეფის სახელს ეთიოპიის იმპერატორთან აკავშირებს და ეს სავსებით გასაგებია, რადგან (1) დავით აღმაშენებლის დროს ჯვაროსნები არცთუ ისე ძალიან საჭიროებდნენ დახმარებას სხვა მეფეების მხრიდან (ლათინებს ამ დროს დაპყრობილი ჰქონდათ აღმოსავლეთის მთავარი ქალაქები: იერუსალიმი, ანტიოქია, ედესა...); (2) როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დავით მეფე ძალიან პატარა სამეფოს მეფე იყო ეთიოპიის სამეფოსთან შედარებით. ამიტომ პატარა საქართველოში ჯვაროსნები ვერ დაინახავდნენ ისეთ სერიოზულ სამხედრო ძალას, რომლის იმედიც შეიძლებოდა ჰქონოდათ უიმედოდ დასუსტებულ ჯვაროსნებს (ეს ლეგენდა სწორედ მაშინ ხდება აქტიური დასავლეთში, როდესაც ჯვაროსნებს სულ უფრო ავიწროებდნენ მახლობელ აღმოსავლეთში). ბოლო ხანს, მარია-ლაურა დერატმა გამოთქვა შეხედულება, რომლის მიხედვითაც აღნიშნული ეთიოპიელი მეფე, რომელსაც ხშირად მეფე-პრესვიტერ იოანესთან აიგივებდნენ, იყო იმპერატორი სახელწოდებით იემრეჰანა ხრესტოს, რომელიც სოლომონიდების დინასტიამდე მართავდა თავის იმპერიას [დერატი 2012: 323-326].

პირველი რომის პაპი, რომელმაც საქართველოს სამხედრო დახმარების შესახებ თხოვნით მიმართა, იყო ინოკენტი III (1198-1216). მაშინ როდესაც სოლომონიდთა დინასტიის სამხედრო-პოლიტიკური სიძლიერის დროს ჯვაროსნებს დაკარგული ჰქონდათ დაპყრობილი ტერიტორიები ახლო აღმოსავლეთში. 1291 წელს კი დაეცა ჯვაროსნების ბოლო საყრდენი პუნქტი – აკრა. ამიტომ სწორედ ამ დროს სჭირდებოდათ მათ დახმარება.

4. საქართველო მე-3 და მე-4 ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს

უნდა აღინიშნოს, რომ მესამე ჯვაროსნულ ლაშქრობამდე, ქართული ისტორიული წყაროების მიხედვით, ლათინებსა და ქართველებს შორის არსებული მცირე კონტაქტები შეინიშნება, კერძოდ, მეფე გიორგი III-ის (1156-1184) მეფობის დროს, რომელიც თამარ მეფის მამა გახლდათ. იმყოფებოდა რა სამხედრო-პოლიტიკური ძალაუფლების მწვერვალზე, მეფე გიორგი სასურველი მოკავშირე იყო აღმოსავლეთის მონარქებისა და მმართველთათვის, ასევე ჯვაროსნებისთვის. ამ უკანასკნელთ საკმაოდ სუსტი პოზიციები ეკავათ იერუსალიმში, რადგან სალაჰ ად-დინს მათთვის ეს ქალაქი 1187 წლიდან ჩამორთმეული ჰქონდა. მე-13 საუკუნის ქართული ქრონიკა მრავალ აღმოსავლელ მონარქს ახსენებს, რომლებიც საჩუქრებს უგზავნიდნენ მეფე გიორგი III-ს მასთან დამეგობრების მიზნით. მათ შორის, დასახელებულნი არიან (ბერძენი მეფეების შემდგომ) ლათინი მეფეებიც:

„[მეფე გიორგის] სძლუნობდეს და სძმობდეს მეფენი ბერძენთანი, იერუსალიმს ალამანთა და ჰრომთანი და ჰინდოთანი და ხონელნი, და ეგრეთვე სულთანი ხუარასნისა, ბაბილოვნისა, შამისა, ეგვიპტისა და იკონიისანი ჰმონებდეს, და შემდგომნი ამათნი: სკვითნი, ხაზარნი, ალანნი, ხუარაშოანი ხუარაზმშა, და ბერეთელნი, აბაშნი, არაბნი, მიდნი, ელამიტელნი და შუამდინარელნი, და ყოვლნი ენანი და ნათესავნი მაშრიყით მალრიბამდე“ [აზმანი 2008: 398].

ალამანელ ანუ გერმანელ და ჰრომთა მეფეებში („იერუსალიმს ალამანთა და ჰრომთანი“) იგულისხმებიან იერუსალიმის ლათინი მეფეები ბალდუინ III (1143-1162), ამორი I (1162-1173) და ბალდუინ IV (1173-1184), რომლებიც მეფე გიორგის დროს მართავდნენ იერუსალიმს.

ეს ყოველივე კი ნათლად მოწმობს, რომ უკვე მესამე ჯვაროსნული ლაშქრობის დაწყებამდე არსებობდა დიპლომატიური კავშირები ლათინებსა და ქართველებს შორის. ამგვარი დიპლომატიურ-პოლიტიკური კავშირების გაუმჯობესება შესაძლებელი იყო მათ შორის საქორწინო ურთიერთობითაც, მაგ., თამარ მეფესა და ანტიოქიის პრინცის, ბოემუნდ III-ის (1160-1201) ერთ-ერთ უმცროს ვაჟს შორის [ჰალფტერი 2008: 420f], რომელიც, ქართული მატრიანეს მიხედვით, განსაკუთრებით ზრუნავდა თამარის ხელის თხოვნისთვის რუს ქმართან განქორწინების შემდეგ. მთხოვნელთა შორის, რომელნიც თამარის კეთილგანწყობის მოპოვებას ცდილობდნენ, ქართული წყარო ასახელებს ბიზანტიის იმპერატორის, მანუელისა და ანტიოქიის ლათინი პრინცის ვაჟებს:

„რამეთუ ბერძენთა მეფისა მანოელისა შვილი უხუცესი იყო გაჭრიოთა და გახელებითა, არათუმცა ანდრონიკეს, ჟამსა მისისა მეფობისასა და მისგან ბერძენთა ამოწყვედისასა, შეეპყრა და განეპატიჟა იგი მოყმე პოლიკარპოს. მსგავსი ასურასტანისა და შუამდინარისა ანტიოქელისა მეფისა შვილი იყო: უკუეთუმცა ჰქონებოდა გზა მრავალგუართა ბარბაროზთა შუაყოფისაგან, წამსაცა შინა აქა პოვნილ იყო...“ [აზმანი 2008:416].

თუმცა თამარ მეფე საბოლოოდ დავით-სოსლანს მიჰყვება, რომელიც, სავარაუდოდ, ასევე ბაგრატიონთა დინასტიას განეკუთვნებოდა.

ამრიგად, მესამე და მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობების დროს საქართველოს მართავდა თამარ მეფე – ცნობილი მონარქი, რომლის სახელს ასევე უკავშირდება ქვეყნის აღორძინება. გარკვეული კონტაქტები ქართველებსა და ჯვაროსნებს შორის მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროსაც შეინიშნება. ეს ის პერიოდია, როდესაც ჯვაროსნებმა კონსტანტინოპოლი დაიპყრეს (1204). თუმცა ამ პერიოდში ქართველებსა და ჯვაროსნებს შორის არსებულ პირდაპირ პოლიტიკურ კავშირზე საუბარი არ შეიძლება.

ბიზანტიის დედაქალაქის დაცემამდე, როგორც ჩანს, ქართველებმა იცოდნენ იმ არასტაბილური და არასასიამოვნო ურთიერთობის შესახებ, რაც ბიზანტიელებსა და ლათინ ჯვაროსნებს შორის არსებობდა და რომელიც სულ უფრო მძაფრდებოდა. სწორედ ამ დროს ქართველები შეიჭრნენ ბიზანტიის პონტოს ტერიტორიაზე და დაიპყრეს ლაზიკა, ტრაპიზონი, ჭანეთი, სამისონი, სინოპი, კოტიორა და მიაღწიეს ერაკლიამდის. თამარ მეფემ ეს მიწები გადასცა ბერძენ უფლისწულს, ალექსი კომნენოსს, რომელიც „დედის მხრით ქართველ მეფეთა ბაგრატიონიანთა მონათესავე და საქართველოში ნამყოფი იყო“ [ჯავახიშვილი 2012: 365]. ასე შეიქმნა ტრაპიზონის იმპერია. თამარ მეფის ამ სამხედრო აგრესიის მიზეზზე ივანე ჯავახიშვილი შემდეგს წერს: „უცხოეთითგან ჩამოსულ ქართული სავანეების წარმომადგენლებს თამარ მეფემ 1204 წელს დიდი ქონებრივი შეწირულობა გადასცა, მაგრამ უკან დაბრუნებისას ამ მონასტრების წარმომადგენლებს ბიზანტიის კეისარმა ეს ფული ჩამოართვა და დაისაკუთრა. ასეთი გაუგონარი საქციელისა და კადნიერების დასასჯელად, თამარმა საქართველოს მხედრობა წარგზავნა და ბიზანტიის სახელმწიფოს იმ სანაპიროს შეუსია, რომელიც საქართველოს მოსაზღვრე იყო და რომელშიც ქართველთა მონათესავე ლაზებისა და ჭანების ტომები ცხოვრობდნენ“ [ჯავახიშვილი, 2012: 364]. თუმცა ქართველების ამ სამხედრო აქციას ჯავახიშვილი არ უკავშირებს ამავე წელს ჯვაროსნების მიერ ბიზანტიის დედაქალაქის წინააღმდეგ განხორციელებულ შეტევას. ამრიგად, არ მოგვეპოვება პირდაპირი ცნობები ქართველებისა და ჯვაროსნების მოკავშირეობის შესახებ აღნიშნულ პერიოდში, თუმცა მათ აკავშირებდათ საერთო ანტიბიზანტიური განწყობა.

მიუხედავად იმისა, რომ ჯვაროსნები და ქართველები ერთ მხარეზე იყვნენ ბიზანტიასთან დაპირისპირების დროს, არ არსებობს პირდაპირი მოწმობები, რომ ისინი ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მოკავშირეები იყვნენ და ერთმანეთს უთანხმებდნენ საკუთარ მოქმედებებს, როცა ბიზანტიის ტერიტორიაზე შეიჭრნენ.

ამის შემდგომ თამარი საკუთარი სამეფოს საზღვრებს პერმანენტულად აფართოებს. 1209 წლისთვის ქართველები ჩრდილოეთ ირანის ტერიტორიებსაც კი იკავებენ, როგორ პროფ. ბერნარდ ჰამილტონი წერს, „ორი წლის შემდგომ პაპი ინოკენტი III [1198-1216] მიმართავს მას [თამარს] ჯვაროსნებისთვის სამხედრო დახმარების თხოვნით“ [ჰამილტონი 2011: 122]. მაგრამ თამარ მეფე მალე გარდაიცვლება, რის გამოც პაპის თხოვნის შესრულებას ვერ ასწრებს. დოქტორ პიტერ ჰალფტერის აზრით, პაპმა ინოკენტი III-მ წერილის მისწერა არა თამარს, არამედ მის შვილს – ახალგაზრდა ლაშა-გიორგის [ჰალფტერი 2008:

403-436], რადგან შუა საუკუნეებში 16 წლის ვაჟი უკვე ზრდასრულად ითვლებოდა.

პაპ ინოკენტის ანტიოქიის ლათინი პატრიარქის წარმომადგენლები ატყობინებენ გიორგი IV-ის მიერ შემუშავებული გეგმის შესახებ, რომლის მიზანი იყო ჯვაროსნების დახმარება. როგორც ჩანს, ანტიოქიის ლათინმა პატრიარქმა ამის შესახებ იმ ქართველი ბერებისგან შეიტყო, რომლებიც ანტიოქიის საგრაფოს ტერიტორიაზე არსებულ ქართულ მონასტრებში ცხოვრობდნენ. შედეგად რომის პაპი ქართველ მონარქს ანტიოქიის ლათინი პატრიარქის მეშვეობით უგზავნის წერილს. აღსანიშნავია, რომ სწორედ ანტიოქიის ლათინი პატრიარქის იურისდიქციაში იყო, როგორც ანტიოქიის ტერიტორიაზე არსებული ქართული მონასტრები, ისე მცხეთის კათედრაც ამ პერიოდში (უფრო კონკრეტულად 1239 წლამდე) [თამარაშვილი 1995: 365].

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მესამე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს, კერძოდ, 1189 წელს [ივანოვი 1912: 209], იმპერატორი ფრიდრიხ I (Frederick I Barbarossa, 1122-1190) წმინდა მიწისკენ გზად მიმავალი ბიზანტიურ ბულგარეთში გაიცნობს პეტრიწონის მონასტრის ქართველ წინამძღვარს. მიუხედავად ორთოდოქსი კლერიკოსებისადმი დაეჭვებული და სიძულვილნარევი დამოკიდებულებისა, ფრიდრიხი დიდი პატივით მოეპყრო ქართველ ბერს და ის თავის ერთ-ერთ მრჩეველად აცხადებდა [ჰალფტერი 2012: 381-383].

5. საქართველო მე-5 და მე-6 ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს

მე-5 ჯვაროსნული ლაშქრობის პერიოდში ლაშა-გიორგი მეფობს საქართველოში. გიორგის მეორე სახელიც ჰქონდა – ლაშა, რის გამოც ისტორიაში ის შესულია, როგორც ლაშა-გიორგი.

ამ დროისთვის რომის პაპის ლეგატი, კარდინალი პელაგიუსი საქართველოდან იღებს ცნობას, რომ ქართველები მზად არიან დახმარება გაუწიონ ჯვაროსნებს. პელაგიუსმა დაუყოვნებლივ უპასუხა ლაშა-გიორგის.

დამიეტაში მყოფი პელაგიუსი პაპის სახელით ითხოვდა ჯვაროსნების დახმარებას [თამარაშვილი 1995: 474]. მოვლენათა უშუალო მონაწილის, ლათინი ავტორის, ოლივერ პადერბორნელის¹³ მოწმობით, ლაშა-გიორგის ჯვაროსნების დახმარების დიდი სურვილი ჰქონდა [ოლივერი 1894: 232-233]. მაგრამ ეს სურვილი ვერ განხორციელდა: საქართველოში მონღოლები შემოიჭრნენ. „...როგორც რუსუდან მე-

13 ოლივერ პადერბორნელი ზოგჯერ იხსენიება, როგორც ოლივერ კიოლნელი (Cologne), რადგან სანამ პადერბორნის ეპისკოპოსად აკურთხებდნენ, კიოლნის საკათედრო ტაძარში მსახურობდა და იმავე კათედრალის სკოლაში ასწავლიდა. მოგვიანებით ის საბინას კარდინალი ხდება.

ფისა და ივანე ათაბაგის მიერ რომის პაპისათვის 1223 წელს გაგზავნილი წერილებიდან ირკვევა, გიორგი მონღოლთა შემოსევების წინ ჯვაროსანთა ომში მონაწილეობისა და „წმინდა ადგილების დასახსნელად ლაშქრობისათვის ემზადებოდა. სწორედ ამ დროს მოადგნენ მონღოლები საქართველოს“ [კიკნაძე 1979: 399]. თუმცა მონღოლთა პირველი შემოსვლა საქართველოში დაფიქსირებულია 1120-1121 წლებში [თამარაშვილი 1995: 479], რომელიც დიდი ზიანის მომტანი არ ყოფილა. საქართველოში მონღოლთა პირველ სასტიკ შემოჭრას კი ადგილი ჰქონდა 1220 წელს [თამარაშვილი 1995: 479]. ლაშა-გიორგი სწორედ მათთან ბრძოლაში მიღებული ჭრილობის შედეგად 1223 წელს გარდაიცვალა.

ამრიგად, ნათელია, რომ ლაშა-გიორგის ჯვაროსნების დახმარების დიდი სურვილი ჰქონდა. თუმცა მან, როგორც ვხედავთ, ობიექტური მიზეზებით ვერ შეძლო ამის გაკეთება, რის შესახებაც სინანულით საუბრობს ლაშა-გიორგის და რუსუდანი პაპ ჰონორიუს მესამისადმი 1223 წელს მიწერილ თავის წერილში (იხ. ქვემოთ). ასევე, როგორც ზემოთ, ვნახეთ, ლაშქრობის უშუალო მონაწილე, სქოლასტიკოსი ოლივერ პადერბორნელიც საუბრობს ლაშა-გიორგის ამ განზრახვაზე.

სამწუხაროდ, ბოლო ხანს გამოცემულ საკუთარ მონოგრაფიაში ს. მარგიშვილი ცდილობს საწინააღმდეგო დაამტკიცოს და აჩვენოს, რომ ლაშა-გიორგის „ჯვაროსნების დასახმარებლად არმია არ გაუგზავნია...“, როდესაც მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობის ლიდერი, კარდინალი პელაგიუსი მათ დიდი იმედით ელოდებოდა“ [მარგიშვილი 2006: 272]. ავტორის მითითებით, არ არის გამორიცხული, რომ ეს ყველაფერი „იდეოლოგიური ტრაფარეტი“ იყო და რეალურად ლაშა-გიორგის არ ჰქონია ჯვაროსნების დახმარების სურვილი. თუმცა ეს მოსაზრება ტენდენციურად უნდა მივიჩნიოთ.

მე-6 ჯვაროსნული ლაშქრობა პაპმა ჰონორიუს მესამემ 1223 წელს გამოაცხადა. იმპერატორი ფრიდრიხ ბრწყინვალე (Friedrich II Hohenstaufen, 1194-250) 1225 წელს სალაშქროდ ემზადებოდა (თუმცა მან პაპისვე ნებართვით წმინდა მიწაზე გამგზავრება 1227 წლამდე გადადო). ამ დროისთვის საქართველოს ლაშა-გიორგის და – რუსუდანი მართავს. 1223-1224 წლებისთვის რუსუდანი რომში აგზავნის ქალაქ ანისის ქალკედონიტი ეპისკოპოსს დავითს წერილით, რომელშიც პაპს ბოდიშს უხდის, რომ მისმა ძმამ ვერ შეძლო დახმარების აღმოჩენა. რუსუდანი პაპ ჰონორიუს მესამეს წერდა:

„დამიეტაში მყოფის თქვენის ელჩისგან მივიღეთ თქვენი დიდებული რჩევა და ბრძანება, რომე ჩემი ძმა წასულიყო ქრისტიანების შესაწევნელად. ისიც ამ ზრახვასა და წასვლის მზადებაში იყო, როდესაც ბოროტნი თათარნი შემოვიდნენ ჩვენს ქვეყანაში. ეს იქნება თქვენც

შეიტყეთ, დიდი უბედურება მიაცენეს ჩვენს ერსა და დავგიხოცეს ექსი ათასი კაცი...“ [თამარაშვილი 1995: 474-5].

ეპისკოპოს დავითს ამ წერილთან ერთად მეორე წერილიც გაატანეს რომში, რომლის ავტორიც ამირსპასალარი (მხედართმთავარი) ივანე მხარგრძელი იყო. ეს უკანასკნელიც გამოხატავდა მწუხარებას მონღოლთა პირველი შემოჭრით განპირობებული დაბრკოლების გამო, თუმცა იქვე აღნიშნავდა:

„აწ გაუწყებთ, რომ თქვენს ბრძანებას ველით და მზათ გახლავართ მთელის ჩვენის ძალით წავიდეთ ქრისტიანების შესაწევნელად. მე თვით მზად ვარ წმინდა ადგილების დასახსნელად წავიდე ორმოცი ათასი მეომრით, სადაც თქვენ ისურვებთ. მზგავსადვე გაუწყებთ, რომ როგორც მე, ეგრეთვე ჩვენის ქვეყნის ყველა მთავრებმა მიიღეს ჯვაროსნობა“ [თამარაშვილი 1995: 476].

პაპმა ორივე წერილს უპასუხა. რუსუდანისადმი მიმართულ წერილში პაპი აღნიშნავს, რომ ყველა ვინც ამ „წმინდა საქმეში“ მიიღებს მონაწილეობას და პირდაპირ ან ირიბად ხელს შეუწყობს ჯვაროსნებს, ცოდვათა მიტევება და ყველა ის პრივილეგია გადაეცემათ, რომელიც 1215 წლის ლატერანის მეოთხე კრებამ მიანიჭა ჯვაროსნებს. მხედართმთავარ ივანესადმი გამოგზავნილ პასუხში კი პაპი უწონებს მას მზაობას წმინდა მიწის განთავისუფლებისთვის.

თუმცა ჯვაროსნული ლაშქრობა შეყვინდა. ფრიდრიხმა მხოლოდ 1227 წლის აგვისტოში მოახერხა აღმოსავლეთამდე მოსვლა. ამ დროისთვის ჯალალ-ედ-დინის ლაშქარი უკვე იყო საქართველოში შემოჭრილი. აღმოსავლეთ საქართველოში მონღოლებთან მარცხის შემდეგ ივანე მხარგრძელის ხელმძღვანელობით სამეფო ტახტი ქუთაისში გადადის (დასავლეთ საქართველოში მონღოლებმა ვერ შეძლეს შეჭრა). ჯალალ ედ-დინმა, დაიპყრო რა თბილისი 1226 წელს, საკმაოდ სასტიკი აღმოჩნდა ქართველი ქრისტიანებისადმი. 1227 წელს თბილისში რამდენიმე ათასი ადამიანი სიკვდილით დასაჯეს იმისათვის, რომ მათ უარი თქვეს მაცხოვრისა და ღვთისმშობლის ხატების შეურაცხყოფაზე.

1236 წელს მონღოლები კვლავ შემოიჭრნენ საქართველოში და უფრო მეტი სისასტიკით დაიწყეს მოსახლეობის ჟლეტვა (ქალებისა და ბავშვების ჩათვლით). სწორედ, ასეთი გაუსაძლისი ვითარების შემდგომ წერს დედოფალი რუსუდანი ხელმეორედ წერილს – ამჯერად, პაპ გრიგოლ მეცხრეს. რუსუდანის ეს მეორე წერილი ჩვენამდე არ შემორჩენილა, მაგრამ პაპის პასუხიდან ჩანს, რომ რუსუდანი მას მონღოლთა წინააღმდეგ სამხედრო დახმარების გამოგზავნას სთხოვს. პაპი თავის საპასუხო წერილში, რომელიც 1240 წლით თარიღდება,

აღნიშნავდა, რომ მისი არმიაც მძიმე ვითარებაშია, რადგან „სარკინოზნი, რომლებსაც სირიაში ვეომებით, არ გამოუშვებენ მანდეთ ჩვენს მხედრობას“ [თამარაშვილი 1995: 486].

1240 წლისთვის მონღოლებს უკვე ტოტალურად ჰქონდათ დაპყრობილი აღმოსავლეთ საქართველო, მათთან მეფე რუსუდანმა 1242 წელს ზავი გააფორმა. მან ხანის ვასალობა აღიარა და ხარკის გადახდის ვალდებულება აიღო.

ყოველივე ზემოთ თქმულის საფუძველზე რთული ხდება, ერთი მხრივ, იმ მოსაზრების გაზიარება, რომ საქართველო ჯვაროსნების პოლიტიკური მოკავშირე არასოდეს ყოფილა (როგორც ამას, მაგ., ს. მარგიშვილი წერს თავის უაღრესად კრიტიკულ ნაშრომში [მარგიშვილი 2006: 263]) და რომ ამის მხურვალე სურვილი მაინცდამაინც არ ჰქონიათ ქართველ მეფეებს. მეორე მხრივ კი, ასევე დაუსაბუთებლად გვეჩვენება ქართველ მეცნიერთა (შ. მესხია, შ. ბადრიძე, იოანე ბატონიშვილი, ზ. თოიძე და სხვები) მიერ გამოთქმული შეხედულებანი, რომელთა თანახმად, ჯვაროსნებსა და ქართველებს განსაკუთრებით მჭიდრო კავშირი ჰქონდათ მეფე დავით აღმაშენებლის დროს, რაც თითქოსდა გამოიხატებოდა დავითის ჯარისა და ჯვაროსნების ერთობლივ ლაშქრობაში წმინდა მიწის გასათავისუფლებლად, რომ არაფერი ვთქვათ ბაღდუდის საქართველოში ჩამოსვლის შესახებ. არარეალურია ასევე ჯვაროსანთა შორის გავრცელებული თქმულების იდეალური მოკავშირის – მეფე-პრესვიტერ იოანესა და ქართველი მეფის დავით აღმაშენებლის გაიგივება.

ამრიგად, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ დავით აღმაშენებლის დროს ქართველებისა და ლათინი ჯვაროსნების ურთიერთობებს სპორადული და არასისტემური მოკავშირეობითი ხასიათი ჰქონდა, მაგრამ ოდნავ მოგვიანებით – თამარის, ლაშა-გიორგის და რუსუდანის დროს ეს ურთიერთობა თანმიმდევრულ პოლიტიკურ სახეს იძენს.

ჯვაროსნებთან მოკავშირეობის მხურვალე სურვილს ქართველები მომდევნო საუკუნეებშიც გამოხატავდნენ. მაგ., 1459 წელს საქართველოში ჩამოდის პაპის ელჩი ლუდოვიკო ბოლონიელი, რომელიც ქართველებს წმინდა მიწის მუსლიმებისგან განთავისუფლების გეგმას აცნობს. „მტრის წინააღმდეგ საერთო მიზანმა ქართველი მეფე-მთავრები შეაკავშირა და მათ უფრო ფართო გეგმაც წარმოადგინეს...“ [ნარკვევები 1979: 559]. ამ მიზნისთვის ქართველები მზად იყვნენ შემდეგი რაოდენობის სამხედრო ძალები გამოეყვანათ: თავად გიორგი მეფეს – 40,000 ცხენოსანი, სამეგრელო-აფხაზეთის მთავარ ბედიანს – დაახლ. 10,000, ყვარყვარე სამცხის მთავარს – 20,000, გურიის მთავარს მამიას და ანაკოფიის ერისთავს კი თავ-თავიანთი ჯარი [ნარკვევები 1979: 559].

დამოწმებანი

- აბულ-ფარაჯი 1932:** Abul-Faraj, Gregory (Bar Hebraeus), *Chronography*, Translated from the Syriac by E. A. Wallis Budge, London, Oxford University Press, 1932.
- ავალიშვილი 1989:** ავალიშვილი, ზურაბ, *ჯვაროსანთა დროიდან*, თბ., 1989.
- ანსელუსი 1902:** Anselmi Cantoris S. Sepulcri Epistola ad Ecclesiam Parisiensem, *MPL* 162.
- ანსელუსი 2004:** „იერუსალიმელი მეფსალმუნის ანსელუსის წერილი ეპისკოპოს გალონისადმი დავით აღმაშენებლის ნაქონი ჯვრის შექმნისა და პარიზში გაგზავნის შესახებ (1108 წ.)“, მეტრეველი, როინ (რედ.). *ქართული დიპლომატიის ისტორია (ქრესტომათია)*. თბ., 2004, 110-111.
- აზმანი 1954:** ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, თბ., კ. კეკელიძის გამოცემა 1954.
- აზმანი 2008:** „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“, *ქართლის ცხოვრება*. თბ., 2008.
- ბადრიძე 1973:** ბადრიძე, შ. საქართველო და ჯვაროსნები, თბ., 1973.
- ბადრიძე 1984:** ბადრიძე, შ. საქართველოს ურთიერთობები ბიზანტიასა და დასავლეთ ევროპასთან (X-XIII სს.). თბ., მეცნიერება, 1984.
- ბერაძე 1960:** ბერაძე, ი. „საქართველოსთან ჯვაროსნების ურთიერთობის საკითხისათვის“, *თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (თსუ) შრომები*, ტ. 87, 1960, 287-299.
- გოტიე 1896:** Galterii Cancellarii Bella Antiochena, hg. von H. Hagenmeyer, Innsbruck, 1896.
- გოტიე 2004:** „ანტიოქიის სამთავროს კანცლერი გოტიე დიდგორის ბრძოლის შესახებ (1121წ.)“, მეტრეველი, როინ (რედ.), *ქართული დიპლომატიის ისტორია (ქრესტომათია)*, თბ. 2004, 155.
- დერატი 2012:** Derat, Marie-Laure, “King and Priest and Prester John: Analysis of the Life of a 12th Century Ethiopian King, Yemrehanna Krestos”, in: *Annales d’Éthiopie* 27, 2012, 323-338.
- დობორჯგინიძე 2012:** დობორჯგინიძე, ნინო, „ანტიოქიის სამეფოს როლი მე-11-13 საუკუნეების საქართველოს პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში“, დობორჯგინიძე, ნინო. *ლინგვისტურ-ჰერმენევტიკული მეტათექსტები: პრაქტიკული გრამატიკა და ჰერმენევტიკა მე-10-13 საუკუნეების ქართულ წყაროებში*, თბ., ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2012, 17-21.

- ესბრიჯი 1997:** Asbridge T. S. “The Significance and Causes of the Battle of the Field of Blood”, *Journal of Medieval History*, Vol. 23, № 4, 1997, 301-316.
- ესბრიჯი 2000:** Asbridge T. S., *The Creation of the Principality of Antioch, 1098-1130*, Woodbridge, 2000.
- თამარაშვილი 1995:** თამარაშვილი, მ. ქართული ეკლესია დასაბამიდან დღემდე, თბ., 1995.
- თვარაძე 2009:** თვარაძე, ა. „აღმოსავლეთის სურათი შუა საუკუნეთა გერმანულ რომანში: ვოლფრამ ფონ ეშენბახის „პარციფალი“, ცივილიზაციური ძიებანი 6, 2009, 8-15.
- იაკობ დე ვიტრი 2004:** „აკრის ეპისკოპოს იაკობ დე ვიტრის ცნობა ქართველების ურთიერთობების შესახებ მუსლიმებთან და უფლებრივ პრივილეგიებზე წმინდა მიწაზე (მე-13 ს-ის პირველი მეოთხედი)“, მეტრეველი, როინ (რედ.), *ქართული დიპლომატიის ისტორია (ქრესტომათია)*, თსუ გამ-ბა 2004, 185-186.
- ივანოვი 1912:** Иванов, Йордан, “Асеновата крепост над станимака и Бачковският манастир”, *Известия на българското археологическо дружество*, том II, Sofia, 1912, 191-230.
- კაენი 1940:** Cahen Claude, *La Syrie du Nord à l'époque des Croisades et la Principauté franque d'Antioche*. Paris, 1940, 266-292.
- კეკელია 2004:** კეკელია, ვლადიმერ. „იაკობის მონასტრის საკითხი და ჯვაროსანთა ურთიერთობა ქართულ-სომხურ კოლონიებთან იერუსალიმის წმინდა მიწაზე მე-12 საუკუნეში“, *ქართული დიპლომატია №11*, 2004, 62-88.
- კიკნაძე 1979:** კიკნაძე, რ. „მონღოლები და მათი დაპყრობითი ომები“, *ნარკვევები*, ტომი 3, თავი 8, პარაგ. 1, თბ., 1979: 395-403.
- მათე ურჰაელი 1869:** Մատուռիսի Մատթեոսի Ուրհայեցւոյ ՅԵՐՈՒՍԱԿԷՄ, (=მათე ურჰაელის ქრონოგრაფია, იერუსალიმი). 1869.
- მარგიშვილი 2006:** მარგიშვილი, სოსო, მითები და რეალობა დავით აღმაშენებლის მეფობის შესახებ, თბ., 2006.
- მესხია 1972:** მესხია, შოთა, ძლევაი საკვირველი, თბ., 1972.
- მესხია 1974:** მესხია შოთა, დიდგორის ბრძოლა, თბ., 1974.
- მესხია 1986:** მესხია, შოთა, საისტორიო ძიებანი, ტ. 3, თბ., 1986.
- მეტრეველი 1986:** მეტრეველი, როინ, დავით IV აღმაშენებელი, თბ., 1986.

- ნარკვევები 1979:** ანჩაბაძე, ზ., გუჩუა, ვ. (რედ). საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. 3, 1979.
- ოლივერი 1894:** Oliver of Paderborn, "Historia Damiatina", Hoogeweg, H. (ed.). *Schriften des kölnner Domscholasters, späteren Bischofs von Paderborn und Kardinalbischofs von S. Sabina Oliverus*, Tübingen, 1894, 232-233.
- ორდერიკი 1978:** The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis, New York, 1978, Vol. 6. Bk. 11.
- პაპადაკისი 2010:** Аристидис Пападакис, Иоанн Мейендорф, Христианский Восток и возвышение папства. Церковь в 1071-1453 гг. М., 2010.
- ჟაკ დე ვიტრი 2008:** Jacques de Vitry, *Histoire Orientale. Historia Orientalis. Introduction, edition critique et traduction par Jean Donnadiu (Sous la Regle de Saint Augustin, 12)*, Turnhout, 2008.
- როერიხტი 1898:** Röhricht, Rheinhold (Hrsg.), *Geschichte des Königreichs Jerusalem (1100-1291)*, Innsbruck, Verlag der Wagnerschen Universitäts-Buchhandlung, 1898.
- სკილიცა 1973:** Joannis Skylitzae, *Synopsis historiarum*, ed. I. Thurn, Berlin, 1973.
- ზუსჰაიმი 1986:** Süssheim K., "Īlghāzī", *Encyclopaedia of Islam*, Leiden, L., Vol. III, 1986, 1118-1119.
- ოტო ფრაიზინგელი 1912:** Ottonis Episcopi Frisingensis *Chronica sive Historia de duabus Civitatibus*, ed A. Hofmeister *Scriptores in rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi (MG SS rer. Germ.)*, Hannover und Leipzig, 1912.
- ფრანკთა საქმენი 1866:** "Gesta Francorum expugnantium Iherusalem", კრებულში: *Recueil des historiens des croisades (R.H.C.): Historiens occidentaux*. T. 3. Paris, 1866, 487-545.
- ფულხერიუსი 1866:** "Fulcherii Carnotensis Historia Iherosolymitana", *Recueil des historiens des croisades*, T. III, Paris, 1866.
- ქართლის ცხოვრება 1955:** ქართლის ცხოვრება, სიმონ ყაუხჩიშვილის გამოცემა, თბ., ტ. 1, 1955.
- ქემალ ად-დინი 1990:** Камал ад-Дин, Сливки, снятые с истории Халеба, Семенова Л. А. Из истории средневековой Сирии, Сельджукский период, М., 1990, 132-223.
- ჯავახიშვილი 2012:** ჯავახიშვილი, ივ. ქართველი ერის ისტორია, ტომი 2, თბ., „პალიტრა L“, 2012.

ჰალფტერი 2008: Halfter, Peter, Von den Kreuzfahrerstaaten in das Königreich Jerusalem, *Le Muséon*, 121, 2008, 412-423.

ჰალფტერი 2012: Halfter, Peter, Georgien und die Georgier in den abendländischen Geschichtsquellen des hohen Mittelalters, *Le Muséon* 125, 2012, 381-383.

ჰამილტონი 2011: Hamilton, Bernard, Latins and Georgians and the Crusader Kingdom, *Al-Masaq: Islam and the Medieval Mediterranean*, Vol. 23, No. 2, 2011, 117-124.

ჰილენბრანდი 1981: Hillenbrand C., “The Career of Najm al-Din Il-Ghazi”, *Der Islam* 1981., Bd. 58, 250-292.